

Mit gondolnak a szerzők a szabad hozzáférésű publikálásról?

A cikk szerzői 2004-ben felmérést végeztek 100 ezer szerző körében. Ugyanők korábban már publikáltak olyan lektorált folyóiratban, amely az ISI adatbázisában a felmérést megelőző 18 hónapban szerepelt.*

Publikálás szabad hozzáférésű folyóiratokban

A válaszadók 46%-a sohasem közölt cikket szabad hozzáférésű folyóiratban. A szabad hozzáférésű folyóiratokban való publikálási kedv Dél-Amerikában és Ázsiában volt a legnagyobb 31 és 29%-kal. Az afrikai kutatók 11%-a, a nyugat-európai kutatók 15%-a, az észak-amerikaiak 17%-a közölt már cikket szabad hozzáférésű folyóiratban. Azok a szerzők, akik már korábban publikáltak a weben, gyakrabban közöltek cikket szabad hozzáférésű folyóiratban. Azok, akik saját weboldalukon hozzáférést engednek írásaikhoz, másfel-szer gyakrabban élnek a szabad hozzáférésű publikálás lehetőségével. Ez a kedv a termékeny szerzők körében is nagyobb volt.

Ismeretek a szabad hozzáférésről

A megkérdezettek háromnegyede tudott valamit a szabad hozzáférésről. 14% állította, hogy sokat, míg 48% úgy ítélte meg, hogy keveset tud róla. Az idősebb szerzők általában kevésbé ismerték a szabad hozzáférést, a Kelet-Európában és Dél-Ázsiában élő szerzők kétszer többet tudtak róla, mint a más régiókban élő kollégáik. A biokémia területén tevékenykedők 36%-a, a matematikusok és az idegtudományok, valamint az anyagtudományok területén dolgozók 22%-a ismerte a szabad hozzáférést. Ez valószínűleg azért van így, mert a természettudományi kutatók általában is többet publikálnak folyóiratokban, és a szabad hozzáférésű publikálásban is élen járnak. A termékeny szerzők megint csak kitűnnek, ezúttal abban, hogy a szabad hozzáférésű publikálás ismertebb körükben.

A szabad hozzáféréshez való viszony

A válaszadók közel háromnegyede a szabad hozzáférést az ingyenességgel társítja. 29% a kizárólagosan digitális formát, 27% (némi meglepő módon) a jó indexelést társította a szabad hozzáféréshez. Az utóbbi talán azzal magyarázható, hogy az online forma általában könnyebb elérést jelent, amit a szabad hozzáférés aktivistái is hangsúlyozni szoktak. A szabad hozzáférést és az ingyenességet azok a szerzők kapcsolják össze a leggyakrabban, akik olyan régióban élnek, ahol kisebb a szabad hozzáférés (Ausztrália, Észak-Amerika és Nyugat-Európa), valamint ahol a publikálást hagyományosan a folyóiratokban való közléssel társítják, továbbá a fiatalabbak gondolkodtak így.

A fenti országokban rosszabb vagy negatív a szabad hozzáférésről alkotott vélemény. Ezek a szerzők gyakran kapcsolják össze a szabad hozzáférést az efemer publikálással és a rossz megőrzéssel, valamint a munkahelyi előrelépés hiányával. A pozitív vélemények közötti különbségek abban mutatkoztak meg, hogy Dél-Amerikában, ahol minden harmadik szerző publikál szabad hozzáférésű folyóiratban, jóval pozitívabb volt a megítélés, mint Kelet-Európában, pedig ott is minden negyedik szerző közli írásait szabad hozzáférésű folyóiratban.

* A szerzők korábban publikált eredményeinek (Rowlands, Ian–Nicholas, David–Huntington, Paul: Journal publishing: What do authors want? Nature Web focus: Access to the literature: The debate continues. Nature 13 September, 2004.

<http://www.nature.com/nature/focus/accessdebate/31.html>

egy részéről a következő írásban olvashatunk: Koltay Tibor: Offenzívában a nyílt hozzáférés? Szélgjegyzetek egy brit alsóházi jelentés margójára. = Könyvtári Figyelő, 51. köt. 1. sz. 2005. p. 75–80.

Milyen jövőt hoz a szabad hozzáférés?

A legtöbb válaszadó úgy gondolta, hogy a szabad hozzáférés eredményeként a jövőben több pénzükmarad majd a könyvtáraknak. A többség szerint ez a papíralapú folyóiratok eltűnéséhez fog vezetni, ami azonban 78% szerint a könnyebb publikálást fogja eredményezni. 55% gondolta, hogy kevesebb kéziratot fognak visszautasítani. 39% szerint romlani fog a megőrzés, és 46% véleménye az, hogy a cikkek kevésbé lesznek tömörek és velősek a szabad hozzáférés következtében. A válaszadók közel fele viszont úgy látja, hogy a kiadók szolgáltatásai javulni fognak. Általában a fiatalabbak gondolták úgy, hogy a szerzők többet fognak publikálni, míg az idősebbek többnyire a minőség miatt aggódtak. A fiatalabb szerzők összességében pozitívabb jövőképet alkottak, de hasonlóképpen gondolkoztak az ázsiai és az afrikai szerzők is 37 és 29%-kal. Az ausztrálzásiai szerzők 61%-a és az észak-amerikaiak 60%-a gondolta, hogy kevesebb kéziratot fognak visszautasítani. Az ázsiai szerzők kétharmada és a kelet-európaiak 59%-a azt várta, hogy a jövőben javulni fognak a szolgáltatások. Az afrikaiak 91%-a, az ázsiaiak 83%-a véli úgy, hogy a szabad hozzáférés könnyebbé fogja tenni a cikkek elérését, míg a nyugat-európai szerzőknél ez 76, az észak-amerikaiaknál 79%. A megőrzés iránt érzett aggodalom aránya: Afrika, Kelet-Európa 48, Nyugat-Európa 38, Észak-Amerika 37%. Az immunológusok, az anyagtudományok művelői és az orvostudományi kutatók kevéssel 40% feletti arányban gondolták úgy, hogy a jövőben a szerzők többet publikálhatnak majd a szabad hozzáférésnek köszönhetően, míg a számítástudományok területén ez csak 27% volt.

A választás szabadsága tekintetében a legpesszimistábbak a vegyészek, a közgazdászok és a humán tudományok kutatói voltak, akiknek mintegy harmada gondolta azt, hogy a választási lehetősé-

gek köre csökkenni fog. A matematikusok és az anyagtudományi kutatók közel 30%-a jobb minőségű cikkekre számít, szemben azzal, hogy az optimisták aránya a humán tudományi és a társadalomtudományi kutatók körében csupán 5 és 4%. A humán tudományi és a társadalomtudományi kutatók, valamint a közgazdászok háromnegyede gondolta úgy, hogy kevesebb kéziratot utasítanak majd vissza. A szolgáltatások javulását az agrárkutatók 59 és a gyógyszerkutatók 56%-a várta. A humán tudományi kutatók háromnegyede prognosztizálta a kevésbé tömör cikkek számának növekedését.

A szabad hozzáférésű folyóiratok finanszírozási modelljei

A szabad hozzáféréshez leginkább társított finanszírozási modellt, nevezetesen, hogy a szerzőktől díjat kérnek a publikálásért, a válaszadók 13%-a kritikusan szemlélte. Olvasóként jónak találták a szabad hozzáférést, szerzőként viszont legtöbbször nem szerettek volna fizetni. Azok a szerzők, akik nem tudtak semmit a szabad hozzáférésről, kétszer olyan gyakran hajlottak erre a véleményre. A Dél-Amerikában és Kelet-Európában dolgozók, a fiatal kutatók, valamint azok, akik a weben hozzáférést tettek lehetővé írásaikhoz, inkább hajlandók lettek volna fizetni. Lehetséges, hogy sokan nem voltak tudatában annak, hogy ez a modell nem feltétlenül jelenti azt, hogy a közlésért maguknak kell fizetniük, ugyanis ezeket a díjakat inkább a kutató anyaintézménye, vagy az adott kutatás finanszírozója fizeti.

/NICHOLAS, David–ROWLANDS, Ian: Open access publishing: The evidence from the authors. = Journal of Academic Librarianship, 31. köt. 3. sz. 2005. p. 179–181./

(Koltay Tibor)